

Francia települések a Bánságban: Károlyliget, Szentborbála és Szenthubert

I. A Bánság a török iga alatt és a 18. század hajnalán

Közismert tény, hogy az 1718. július 21-én, a Habsburg és az Oszmán Birodalom között megkötött pozsareváci békeszerződéssel felszabadult Bánság – a 18. század elején – meglehetősen gyér lakosságú volt. „A császári igazgatás 1717-ben a mintegy 28 000 km²-nyi területen 663 lakott helyet, bennük összesen 21 289 házat vagy inkább putrit talált, s kezdetleges gazdálkodást folytató szerb és román lakosokat. Mezőgazdasági művelésre alkalmas terület alig volt, a középkorban még termékeny síkságot Szőregtől Pancsováig, Alibunártól Versecig ropant terjedelmű állóvizek és mocsarak borították, s mocsarak vették körül Temesvár városát is. Az egész vidék inkább volt farkasok, rókák, mindenféle kígyók, szúnyogok és legyek hazája, mint embereké.”¹ A mai Belgium területével közel megegyező nagyságú Bánság lélekszáma mintegy 90 ezer fő volt.²

A térség központja, Temesvár (Timișoara) 1552. június 24. és július 27. között jelentős várostromot élt át. A spanyol zsoldosok lázadása miatt Losonczy István temesi ispán és alsó-magyarországi főkapitány végül a vár feladása mel-

lett döntött – vesztére. A törökök lemészárolták a várból kivonulókat; Losonczy fejét a török szultánnak küldték el.³

Temesvár török megszállása után az egész Bánság török kézre került. A térségben „az apró várakat lerázza a török, mint a diót. Nincs többé ellenállás.”⁴ A területet a keresztény seregeknek nem sikerült visszaszerezniük. Gyula várának elvesztése (1566. szeptember 2.) után minden remény elveszett a Bánság visszaszerzésére.

A hosszú török iga alatt (1552–1718) falvak és városok tűntek el; apadt le a lélekszámuk. A törökök várakat, egyházi épületek romboltak le. A magyar lakosság jórészt elmenekült a térségből, illetve a török dúlások során életét veszítette, vagy elhurcolták. A vármegyei élet megszűnt, a római katolikus egyházi élet jórészt szünetelt. A reformáció nem tudott meghonosodni. Egyedül a térségben kóborló ferences barátok próbáltak vigaszt nyújtani a minimálisra apadt római katolikus híveknek. A katolikus papokat ugyanis a törökök üldözték és legyilkolták. A „csanádi püspök” egyházi tisztség „üres” titulussá vált.⁵ Maga Csanád (Cenad) település is elpusztult. Ekkor kezdődött – a magyarság egyre drasztikusabb lélekszámcsökkenése mellett – a szerbség és a románység beszívargása a térségbe.⁶

¹ HECKENAST GUSZTÁV: Közvetlenül Béctől... A Bánát a 18. században. *História*, 1992/1. História Alapítvány, Budapest, 12. p.

² *The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxembourg. (Southern Belgian province of Luxembourg)* Danube Swabian History: <http://www.dvvh.org/history/1700s/banat-colonization-after-turks.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

³ SZAKÁLY FERENC: Temesvár ostromai. *História*, 1992/1. História Alapítvány, Budapest, 9. p.

⁴ GÁRDONYI GÉZA: *Egri csillagok*. Magyar Elektronikus Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/00600/00656/html/04.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

⁵ A török hódítások miatt a csanádi püspökök jórészt az ország másik felében, Felső-Magyarországon, Pozsonyban (Bratislava), illetve a magyar római katolikus egyház új központjában, Nagyszombatban (Trnava) éltek. ZOMBORI ISTVÁN: *A Szeged-Csanádi Püspökség Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. A Szeged-Csanádi Püspökség története*. Szeged, 2007: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/A_szegedi_csanadi_puspokseg/pages/001_szeged_csanadi_puspokseg.htm (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

⁶ GYÉMÁNT RICHÁRD: A Bánság újraterelítése, különös tekintettel a 18. századi telepítési folyamatokra. *FORVM, Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis*. V. évfolyam, 1. szám, 2015, 34. p.

A pozsareváci békeszerződés után (1718) a császári adminisztráció megtiltotta, hogy a magyarság betegyje a lábát a Bánság területére, és újranépesítse az amúgy is elhanyagolt, mocsaras, egészségtelen klímájú és a közbiztonság tekintetében súlyos fogyatékoságokkal küzdő területet.⁷ Fényes Elek találóan jegyezte meg: „*Hajdan ezen megyét (ti. Torontál vármegyét) a’ magyarság színe lakta, kevés oláhokkal és rácokkal keverve. Régi nevezetességének nyomai, fájdalom! ez időben omladékokban hevernek. [...] a’ török csaknem 200 esztendeig dühösködvén itt, ezen egész környék szomorú ’s lakatlan pusztasággá vált; a ’dühöngő árvizeknek semmi korlát nem tétetvén, földszinét mérget lehellő mocsárok borították el.*”⁸ A térséget elsősorban német ajkú és római katolikus vallású lakossággal akarták feltölteni. A telepítési biztosok a birodalom területeit járták, hogy Magyarország nagy részének, így a Bánságnak az újranépesítéséhez is népeséget verbuváljanak.

II. Francia telepések a Bánságban

Sokan csodálkoznak azon, hogy a Bánság területén franciák is éltek. Felmerülhet a kérdés: Honnan és mikor érkeztek? Egyáltalán miért telepedtek le a Bánságban?

A francia lakosok toborzási területe Elzász (franciául: Alsace, németül: Elsaß), de főképp Lotaringia⁹ (franciául: Lorraine, németül Lothringen) volt. Ezenkívül érkeztek letelepülők – a „belga” – Luxemburgból (Luxembourg)¹⁰ is. Fontos azonban hangsúlyozni, hogy Elzászból és Lotaringiából a franciák mellett jelentős számú német is

érkezett. A betelepülők közül többen mindkét nyelvet értették, illetve beszéltek.

Eredetileg – a középkorban, 925-től – Elzász és Lotaringia a Német-római Birodalom részei voltak. Elzász területének jelentős részét a francia seregek a harmincéves háború (1618–1648) idején, 1639-ben szállták meg. Ezáltal a Habsburgok spanyol ága elveszítette uralmát a területen. Majd hét évvel később, 1646-ban 1,2 millió tallérért a megmaradt felső elzászi területeket is eladták a franciáknak. A területet a vesztfáliai békeszerződés (1648) csatolta először Franciaországhoz. Ennek ellenére Strasbourg csak 1681-ben nyitotta meg a kapuit XIV. Lajos francia király (1643–1715) seregei előtt.¹¹

Lotaringia francia kézbe kerülése hosszabb politikai és fegyveres küzdelem eredménye volt. XIV. Lajos francia király (1643–1715) élénk érdeklődést mutatott a hercegség Franciaországhoz való csatolása iránt. A francia „Napkirály” II. Miklós lotaringiai herceget néhány hónapos uralkodás után, 1634-ben „megbuktatta”, és elűzte a hercegség éléről. Ekkor a francia seregek bevonultak, és 27 évig állomásoztak Lotaringia területén. IV. Károly lotaringiai herceg (1625–1634, 1634–1675) ugyan névleg „visszatért” Lotaringia élére, ámde a „Lotaringia hercege” titulust 1697-ig csak „címzetes” maradt. A francia befolyás ugyanis megmaradt; a francia seregek időnként bevonultak az ország területére, ezáltal jelentősen befolyásolták Lotaringia mindennapjait. Majd az 1697. évi rijswijki békeszerződés értelmében II. Miklós fia, V. Károly (1675–1690) szerezte vissza a tényleges hercegi hatalmat. Fiának és egyben utódjának, I. Lipót hercegnek (1690–1729) is jelentős diplomáciai „párviadalt” kellett vívnia az

⁷ ZOMBORI ISTVÁN: *A Szeged-Csanádi Püspökség Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. A Szeged-Csanádi Püspökség története.* Szeged, 2007: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/A_szegedi_csanadi_puspokseg/pages/001_szeged_csanadi_puspokseg.htm (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

⁸ FÉNYES ELEK: *Magyarországnak ’s a’ hozzá kapcsolt tartományoknak mostani állapota statistikai és geographiai tekintetben. IV. kötet.* Trattner-Károlyi tulajdona, Pest, 1839, 379–380. p.

⁹ Lotaringia – a földrajzi terület a nevét II. Lothár frank királyról (855–869) kapta („*regnum Lotharii*”). Két részből állt. A középkorban, 959-től 1033-ig, majd 1048-tól ismét Alsó- és Felső-Lotaringiára tagolódott a terület. Alsó-Lotaringia a mai Hollandia, Belgium területének jelentős részét, valamint Németország Rajna folyótól nyugatra eső vidékét és Franciaország északi részét foglalta magában. Később az Alsó-Lotaringia elnevezés „kiveszett”. Felső-Lotaringia, később csak Lotaringia, a Maas folyó és a Vogézek közé eső terület volt. Főbb városai: Trier, Metz, Verdun, Toul és Nancy voltak. GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. XI. kötet (Közép–Magyar).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1895, 664–665. pp.

¹⁰ A Belgiumban található Luxembourg tartomány nem azonos a független Luxemburggal, holott annak egykor része volt. Az Arlon központú tartományt az 1839. évi londoni konferencia szakította el a Luxemburgi Nagyhercegségtől. GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. XI. kötet (Közép–Magyar).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1895, 734. p.

¹¹ GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. VI. kötet (Elektromos hal–Fék).* Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1894, 96–98. pp.

erős Franciaországgal. XIV. Lajos ugyanis nem mondott le Lotaringiáról, seregei 1702 és 1714 között ismét megszállták a területét. Ekkor azonban a herceg nem menekült el, hanem – a „lotaringiai kis Versailles-ból” – a lunéville-i kastélyból próbálta irányítani hercegsége életét.¹²

A francia fegyveres megszállások okai jobbra abban keresendők, hogy Lotaringia hercegei a német-római császár szövetségesei voltak. Lotaringia hosszú időszakon át az ütközőállam szerepét töltötte be a két nagyhatalom között. A Lotaringiai – Vaudémont – hercegi ház utolsó tagja III. Ferenc herceg (1729–1737), aki Ferenc István néven Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) férje volt. Őt a franciák lemondatták, és elvették tőle Lotaringia területét, kárpótlásul – az utolsó Medici nagyherceg halála után – a Toszkánai Nagyhercegséget kapta meg.¹³ Lotaringiának 1737 és 1766 között még egy hercege volt, az egykori lengyel uralkodó I. (Leszczyński) Szaniszló személyében, aki gyakorlatilag veje, XV. Lajos francia király (1715–1774) „bábjá” volt.¹⁴ Az 1766-ban bekövetkezett halála után Franciaország beolvasztotta Lotaringiát közigazgatási rendszerébe.

Elzász és Lotaringia lakói többnyire római katolikus felekezettek, jobbra franciák voltak, de jelentős német közösségek is éltek a térségben.¹⁵ A korábbi – középkori, illetve újkori – időszakban viszont a német–francia nyelvhatár mentén

feküdtek ezek a területek. A Bánságba betelepülő elzászi és lotaringiai franciák és németek Metz–Sarreguemines–(németül Saargemünd) Saarburg–Nancy térségéből érkeztek. Egyes – például a nagyősi – egyházi iratokban meg is jelent az „*ex Château-Salins*” megnevezés, mely egy Nancy közelében fekvő, ma is létező közigazgatási egység. Feltehetően az innen elszármazottakra utalhatnak az egyházi iratok.¹⁶

A sikeresnek¹⁷ mondható francia kolonizáció Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) uralkodása alatt, 1748 körül indult. Ekkor a Temesvárhoz közeli Újbesenyőre (Dudeștii Noi) érkeztek lotaringiai telepesek.¹⁸ A francia kolonizáció gyakorlatilag 1772 körül fejeződött be, bizonyos források azonban a Bánság Magyarországnak történő visszaszolgáltatását, illetve a magyar vármegyerendszer felállításának elrendelését (1778. július 6.) jelölik meg „záróakkordként”.¹⁹

Felmerül a „miért?” kérdése is. Mi volt az oka a franciák és németek betelepülésének? Egyfelől politikai okok húzódtak a háttérben. Lotaringia lakossága nehezen viselte a hercegi család „megbuktatását”, illetve a függetlenség elvesztését, valamint a francia befolyás növekedését. Mivel a család utolsó hercegi tagja, III. Ferenc, Mária Terézia férje volt, ennek a ténynek is szerepe volt abban, hogy az egykori alattvalók kövessék szeretett hercegüket. Az előbbi mellett a második ok

¹² TÓTH ÁRON: *Lotaringiai főnix, avagy a lunéville-i kastély újjászülése*. Örökségfigyelő, 2015. 10. 24. http://oroksefigyelo.blog.hu/2015/10/24/lotaringiai_fonix_avagy_a_luneville-i_kastely_ujjaszuletese (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

¹³ KENYERES ÁGNES (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*. Javított, átdolgozott kiadás, Országos Széchenyi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09602.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

¹⁴ I. (Leszczyński) Szaniszló évi 2 millió livre „nyugdíjat” kapott XV. Lajostól. A jelentős összeg biztosította a herceg fényűző, pompakedvelő életmódját, mellyel a művészeteket is pártfogolta. I. Szaniszló halála (1766) után a francia király, XV. Lajos egyszerűen megörökölte a hercegséget. BUSKÓ ANDRÁS (szerk.): *Lengyel királyok és uralkodók. III. rész. Választott uralkodók (1573–1795). A Lublini Unió nemesi köztársaságának királyai*. Budapest, 2013, 125–143. pp. In: *Budapest Főváros XVII. kerületi Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat honlapja*: http://www.leki17.hu/ebook_kiralyok/lengyel_kiralyok_3.pdf (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

¹⁵ *Huszadik század – honlap*: <http://www.huszadikszad.hu/cikk/elzasz-es-lotaringia> (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

¹⁶ *Banaterre, Die Enzyklopädie des Banats, Triebswetter*: <http://www.banaterre.eu/german/content/triebswetter> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

¹⁷ Egyes források szerint az 1722 és 1729 között a Bánság területére bevándorló 40 ezer „svábból” 15 ezer érkezett Elzászból és Lotaringiából. Fontos azonban megjegyezni, hogy az első betelepülők – III. Károly magyar király uralkodása alatt – a „halált találták” a Bánság területén. Tömegével haltak meg az éghajlat, a malária, az éhínség, a járványok és egyéb nem megfelelő feltételek miatt. Feltehetően kevesen maradtak életben közülük Mária Terézia sokkal sikeresebb telepítései idejére. VULTUR, SMARANDA: *From the West to the east and from the East to the West: Identity avatars of the French Banaters*. Danube Swabian History: <http://www.dvvh.org/history/1900s/1948-french-banaters-SVultur~NTullius.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

¹⁸ *Banaterre, Die Enzyklopädie des Banats, Neubeschenowa*: <http://www.banaterre.eu/german/content/neubeschenowa> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

¹⁹ *The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxembourg. (Southern Belgian province of Luxembourg)* Danube Swabian History: <http://www.dvvh.org/history/1700s/banacolonization-after-turks.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

még jelentősebbnek számított. A francia befolyás növekedésével a lengyel I. (Leszczyński) Szaniszló hercegsége (1737–1766) idején elszegényedett a terület. A lakosság magas adók és egyéb terhek alatt nyögött, a francia adminisztráció nem segítette a gazdasági helyzet megoldását. Inkább „röghöz kötötte” a népeiséget. Megtiltották, hogy bárki elvándoroljon a lakóhelyéről. Ezért sokszor titokban, az éj leple alatt szöktek el a lakosok a házaikból. A Bánságba betelepülő franciákat és németeket vonzotta a viszonylagos szabadság, melyet az új hazájuk területén élvezhetnek majd, továbbá az állami támogatások, kedvezményes kölcsönök, valamint a saját föld és ház gondolata sem volt elvetendő. A kivándorlást elősegítette az 1769. évi nagy éhínség is, amely nemcsak Elzászt és Lotaringiát, hanem a velük szomszédos német területeket is érintette. Csak 1770 és 1773 között 4935 család, azaz 16 889 német és francia érkezett a Bánság területére. Ekkora ember-tömegre az osztrák adminisztráció is nehézkesen „válaszolt”. A betelepülők elhelyezése jelentős problémát okozott, továbbá a hosszú út alatt legyengült telepesek élelmezése, illetve orvosi ellátása is tragédiával fenyegetett. Főképp a malária, a vérhas, illetve a tífusz szedte az áldozatait.²⁰

A franciák elhelyezése az 1770-es évek elején részben a már létező településeken történt, de ekkor alapították a „francia falvakat” (németül: „*Welsch Dörfer*”) is a Bánság területén.²¹ Ezek közé szokás sorolni az 1771-ben alapított Károlyliget, Szentborbála és Szenthubert településeket, valamint az 1772-ben létesített Kiskomlós (németül: Ostern, illetve Kleinkomlosch, románul: Comloșu Mic) és Kisősz (németül és románul: Gottlob), továbbá Nagyősz (németül: Triebswetter, románul: Tomnatic) falvakat is. A források egy része inkább csak az első hármat tekinti „igazi” francia falunak, mivel az utóbbi háromban a franciák

jelentősebb számú némettel együtt telepedtek le. Továbbá egyéb – elsődlegesen németek által lakott – falvakban is megjelentek szórvaosan a francia családok, és minden bizonnyal gyorsan asszimilálódtak.²²

Kiskomlós, Kisősz és Nagyősz alapítása Johann Wilhelm Edler von Hildebrand (1709–1773) temesvári tanácsos, telepítési felügyelő nevéhez fűződik. Kiskomlós első lakosai Lotaringiából származó franciák és németek voltak, majd néhány évvel később a szomszéd helységekből beköltöző németekkel a lakosok száma jelentősen megnőtt. Kisősz település kezdetben vegyesen lakott német és francia falu volt. Nagyősz első lakói franciák (Château-Salins területéről), illetve kisebb részben Würzburg környékéről érkező németek voltak. További német betelepülők érkeztek Elzászból, Pfazból, Baden-Württembergből, illetve Bajorországból.²³

III. Bánátnagyfalu (Banatsko Veliko Selo)

Napjainkban Bánátnagyfalu (Банатско Велико Село/Banatsko Veliko Selo) a nagyikindai községben fekvő, megközelítőleg 2500 fős település.²⁴ Lakói szinte kizárólag szerbek.

A Nákófalva (Наково/Nakovo) és Tószeg (Нови Козарци/Novi Kozarci) között lévő, a román határra „szorult” település 1948-ban „alakult”, amikor a három egykori „francia” falut, Károlyligetet, Szentborbálát és Szenthubertet a német lakosok elmenekülése, illetve elűzése után egyesítették.

Kevés olyan település van, ahol több népcsoport váltotta egymást valamivel több mint 150 év alatt (1771–1948). Az „alapító” franciák a 19. század derekára asszimilálódtak a német lakosság soraiba, akik jelentős utánpótlást kaptak a német területek, valamint a szomszédos német falvak

²⁰ *The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxembourg. (Southern Belgian province of Luxembourg) Danube Swabian History:* <http://www.dvvh.org/history/1700s/banat-colonization-after-turks.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

²¹ *Triebswetter, Eine Lothringisch-Deutsche Gemeinde im Banat von den Anfängen 1772 bis ca. 1850.* Triebswetter (Nagyősz) német nyelvű honlapja: <http://triebsetter.net/kolonisation.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

²² *The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis on emigration from Lorraine and Luxembourg. (Southern Belgian province of Luxembourg) Danube Swabian History:* <http://www.dvvh.org/history/1700s/banat-colonization-after-turks.htm> (Letöltés ideje: 2017. január 19.)

²³ PETRI, ANTON PETER: *Biographisches Lexikon des Banater Deutschtums.* Breit, Marquartstein, 1992., SCHWICKER, JOHANN HEINRICH: *Geschichte des Temescher Banats.* Historische Bilder und Skizzen. Nagybecskerek, 1861. 462. p.

²⁴ *Census of Population, 2011, Households and Dwellings in The Republic of Serbia. Book 2.: Age and Sex, Data by settlements.* Statistical Office of Republic Of Serbia, Belgrade, 2012. 98–99. pp

népességének soraiból. A németek a jugoszláv partizánok – második világháború végi, illetve azt követő – etnikai tisztogatásai következtében tüntek el. Ekkor nyílt lehetőség a Bosznia-Hercegovina területéről származó szerb családok számára, hogy birtokba vegyék az „egyesített” települést.²⁵

A következőkben érdemes röviden megismerkedni a három egykori „francia” falu vázlatos népesedéstörténetével, az etnikai és a vallásfelekezeti statisztikai adatok fényében.

III. 1. Károlyliget

Károlyliget (Charleville) Zombolyától északnyugatra, közvetlenül Szentborbála (Seultour) és Szenthubert (St. Hubert) települések mellett elhelyezkedő falu volt. Napjainkban már nem önálló település, Szentborbálával és Szenthuberttel együtt alkotják a szerbiai Bánátnagyfalu (Банатско Велико Село/Banatsko Veliko Selo) települést.

Károlyliget település névadója Borromei Szent Károly (1538–1584) milánói érsek, „a *Tridentinum* nyomán bontakozó barokk jámborság sokoldalú úttörője volt.”²⁶

A település helyén már a középkorban is létezett egy falu, mely a „Horogszeg” nevet viselte. A településről és birtokosairól több írásos dokumentum is ránk maradt, mivel folyamatosan perlekedtek a kunszöllősi kunokkal. A török hódoltság alatt a falu elpusztult.

A 1723–1725. évi gróf Mercy-féle térképen „Orsin” néven szerepelt, ami szerb jelenlétre utalt, de állandó szerb megtelepülés valószínűleg nem lehetett, mert ezt követően a bérlők mint kincstári pusztát vették igénybe hosszabb időn keresztül.

Az önálló települést – Károlyliget kisközséget – csak 1771-ben telepítették, Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) 1763. november 25-én kelt rendeletére. Johann von Neumann temesvári igazgatósági tanácsos irányításával építették ki a települést, kezdetben 64 lakóházzal. Ekkor már iskolát is alapítottak a faluban.²⁷

Károlyliget, valamint a szomszédos Szentborbála és Szenthubert a Bánság területére telepített francia telepesek „központja” volt. A római katolikus francia lakosok jórészt Elzász és Lotaringia területéről érkeztek.²⁸ Később római katolikus németek csatlakoztak hozzájuk, ők a franciáktól elkülönülve, a „Deutsch-Gasse” nevű utcában éltek. Idővel a német népcsoport lett a domináns, mely asszimilálta a franciákat. Ennek feltehetően elsődleges oka az volt, hogy az iskola megnyitásával csak német nyelven lehetett tanulni. Idővel pedig a – szenthuberti – templomi misék esetében is visszaszorult a francia nyelv használata. Az utolsó lakos – a három településen –, aki még folyékonyan beszélt franciául, Pierre Hanrio volt; 1866-ban közel száz éves korában halt meg.²⁹

Fényes Elek 1839-ben, illetve 1851-ben még francia falunak írta le a települést: „*Charleville, franczia falu, Torontál vmgyében, Komlóshoz délre 1 mfdnyire: 640 kath., 28 n. e. óhitű lak., kath. paroch. templommal, szerfelett termékeny 1ső osztálybeli határral, 59 4/8 egész telekkel. Lakosai igen szorgalmatos földmivelők, s sok jó vajat készítenek. F. u. gr. Zichy Ferraris örök.*”³⁰

Károlyligetet a trianoni békediktátum aláírása – 1920. június 4. – után a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolták. A falut a második világháború után egyesítették Szentborbálával és Szenthuberttel.³¹

²⁵ NagyikindaOnline – Nagyikinda község hivatalos honlapja: <http://www.kikinda.org.rs/index.php?language=hun&page=ogradu&option=naseljenamesta&level=banatskovelikoselo> (Letöltés ideje: 2017. január 20.)

²⁶ BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium II. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából* (július 1. – november 30.). Neumann Kht., Budapest, 2004: <http://mek.niif.hu/04600/04657/html/unnepikii0088/unnepikii0088.html> (Letöltés ideje: 2016. július 26.)

²⁷ REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 60. p.

²⁸ REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye.* Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 60. p.

²⁹ ROSAMBERT, ANDRÉ: *Villages Lorrains en Roumanie.* L'illustration, 1933. április 1.: <http://www.dvhh.org/history/1900s/1933-Lorraine-Villages-Rosambert.htm#L-Illustration> (Letöltés ideje: 2016. július 26.)

³⁰ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára.* Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851. 478. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben, IV. kötet.* Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 406. p.

³¹ MADIĆ, SVETLENA: *Changes in morphology of colonist village Banatsko Veliko Selo.* In: *Researches Reviews of the Department of Geography, Tourism and Hotel Management.* University of Novi Sad, Serbia, 2015, 55. p.

1. táblázat: Károlyliget kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	813	–	754	–	27	–	– ¹		32 ²
1890	828	2	783	–	41	1	–	1	–
1900	860	6	815	–	38	–	–	1	–
1910	757	5	726	–	26	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

2. táblázat: Károlyliget kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Görögkeleti	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	813	787	26	–	–	–	–
1890	828	785	43	–	–	–	–
1900	860	820	40	–	–	–	–
1910	757	731	26	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

1. kép: Útjelző tábla Charleville és Seultour között az 1930-as években

Forrás: ROSAMBERT, ANDRÉ: *Villages Lorrains en Roumanie*. L'illustration, 1933. április 1.: <http://www.dvvh.org/history/1900s/1933-Lorraine-Villages-Rosambert.htm#L-Illustration> (Letöltés ideje: 2016. július 26.)

III. 2. Szentborbála

Szentborbála (Seultour) Zombolyától északnyugatra, közvetlenül Károlyliget (Charleville) és Szenthubert (St. Hubert) települések mellett elhelyezkedő falu volt. Napjainkban már nem önálló település, Károlyligetrel és Szenthuberttel együtt alkotják a szerbiai Bánátnagyfalu (Банатско Велико Село/Banatsko Veliko Selo) települést.

A Magyar Katolikus Lexikon a következők szerint magyarázza a település nevének eredetét: „A bánáti Szentborbála falu neve szellemes képzettársítással keletkezett. A 18. században elzász-lotaringiai németek és franciák is vándoroltak a Bánátba. Megalapították Szenthubert, Károlyliget és Seultour helységeket. Az utóbbi egy ott álló középkori toronymaradványról kapta francia nevét. A millennium után a falunak a

Szentborbála találó magyar nevet adták, miután a vértanú szüzet toronnyal szokták ábrázolni.³²

A falut a másik két szomszédjához hasonlóan 1770/1771-ben telepítették Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) korábban kiadott rendeleteire. A település alapítását Johann von Neumann temesvári igazgatósági tanácsos felügyelte. Az első lakosai Lotaringiából származó franciák voltak. A település lakói számára 64 lakóházat, továbbá egy elemi iskolát létesítettek. A franciák mellé nemsokára németek is érkeztek a Rajna-vidékről. A németek kezdetben elkülönültek a franciáktól, majd túlsúlyuk és a nyelvi asszimiláció következtében beolvastották őket maguk közé.³³

Vályi András a következőket közölte a faluról: „Szoltúr. Német, és frantzia falu Torontal Várm.

földes Ura Gr. Ferráris Uraság, lakosai katolikusok, fekszik Temesvárnak szomszédságában; határja 3 nyomásbéli, 's kövér, bővelkedik árpával, búzával, zabbal, kukoritzával, és vajjal; szükköködik fa, és bor nélkül; piatza Temesváron, és másutt is.³⁴

Fényes Elek az alábbiakat jegyezte meg a faluról: „Szolturn, franczia falu, Torontál vmegyében, Komlóshoz 1 mfdnyire, 706 kath., 24 óhitű, 2 zsidó lak., kath. paroch. templommal, első osztálybeli határral, 57 egész jobbágytelekkel. Lakosai sok jó vaját készítenek.³⁵

Mind a két szerző még francia faluként írja le a települést, habár Vályi András említést tesz a németekről is. A franciák asszimilálódása feltehetően a 19. század első felében ment végbe. A

3. táblázat: Szentborbála kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	894	2	832	–	25	–	– ³		35 ⁴
1890	1071	3	1 046	–	21	–	–	1	–
1900	1111	3	1 079	1	28	–	–	–	–
1910	961	13	925	–	23	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

4. táblázat: Szentborbála kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Görögkeleti	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	894	869	25	–	–	–	–
1890	1071	1048	22	–	1	–	–
1900	1111	1084	26	–	–	–	1
1910	961	938	23	–	–	–	–

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

³² Szent Borbála (†Nikomédia, 235/239) „A tizennégy segítőszent és a négy Virgines Capiales (négy fő szűz) egyike, sok város, hivatás (bányászat) és a jó halál védőszentje.” Ünnepe: december 4. DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet (A–Bor)*. Szent István Társulat, Budapest, 1993, 928–931. pp., BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium I. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából (december 1. – június 30.)*. Neumann Kht., Budapest, 2004: <http://mek.niif.hu/04600/04656/html/unnepiki0005/unnepiki0005.html> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

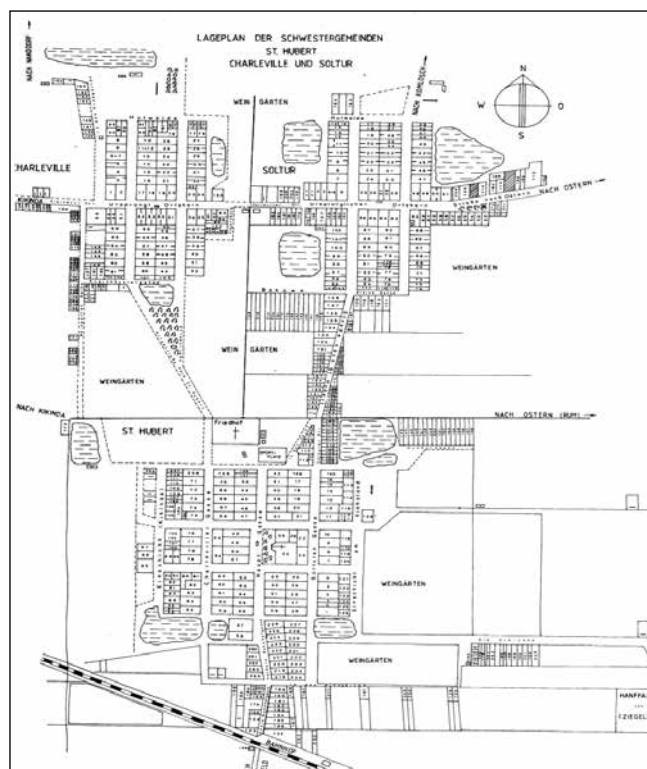
³³ REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 114. p.

³⁴ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. II. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel, Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

³⁵ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. Nyomtatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851. 478. p., FÉNYES ELEK: *Magyarország és a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben. IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 408. p.

későbbiek folyamán a családnevek árulkodtak a francia származásról, de a lakosság már németül beszélt.

A település a trianoni békediktátum aláírása – 1920. június 4. – után a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett.

1. térkép: Károlyliget, Szentborbála és Szenthubert települések térképe

Forrás: *Once upon a time Molidorf*: <http://www.molidorf.com/images/St.-HubertFull.jpg> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

III. 3. Szenthubert

Szenthubert (St. Hubert) Zsombolyától északnyugatra, közvetlenül Károlyliget (Charleville) és Szentborbála (Seultour) települések mellett el-

helyezkedő falu volt. Napjainkban már nem önálló település, Károlyligettel és Szentborbálával együtt alkotják a szerbiai Bánátnagyfalu (Банатско Велико Село/Banatsko Veliko Selo) települést.

Szenthubert helyén a középkorban egy „Holósvár” nevezetű település feküdt, amelyről 1429-ből maradtak ránk írásos emlékek. A falu a török hódoltság alatt elpusztulhatott, mert a gróf Mercy-féle térkép – 1723/1725-ből – lakatlan pusztaként jelölte.

Szenthubert kisközséget 1770–1771-ben alapították Mária Terézia magyar királynő (1740–1780) korábbi – 1763. november 25-én kelt – rendelete alapján.³⁶ A 78 lakóházas falu létesítését Johann von Neumann temesvári igazgatósági tanácsos felügyelte. A település már az alapítástól kezdve rendelkezett plébániával, illetve iskolával. A 19. század elején pedig már római katolikus templom is állt itt. Első lakói római katolikus franciák voltak, akik Lotaringiából, továbbá Besançon és Párizs környékéről érkeztek, de akadtak közöttük luxemburgiak („belgák”) is. A franciákat hamarosan római katolikus németek követték, akik a „birodalmi városokból”, Mainzból és Trierből, valamint környékükről érkeztek, de voltak közöttük bajorországiak is, akik Ingolstadt, illetve Würzburg vidékéről jöttek.³⁷

Vályi András szerint: *„Szent Hubert. Német, és frantzia falu Torontal Várm. földes Ura Gr. Ferráris Uraság, lakosai katolikusok, fekszik Temesvárnak szomszédságában; jó határja 3 nyomásbéli, bővelkedik búzával, zabbal, árpával, kukoritzával, és vajjal; szűkölködik fa, és bor nélkül; piatza Temesváron, ’s másutt is.”*³⁸

A domináns német népcsoport a 19. század első felében asszimilálta a francia közösséget, amit az iskolai oktatás és a felekezeti élet is elősegített, mivel egyre inkább a német nyelv vette át a vezető szerepet.³⁹ Fényes Elek szerint: *„Szent-Huberth, franczia falu, Torontál vmegyében, ut. p. Komlóshoz délre 1 1/4 mfdnyire, 976 kath., 44*

³⁶ *Banatsko Veliko Selo, Banat villages*: http://www.dvhh.org/banat_villages/Vojvodina/North_Banat_District/Banatsko_Veliko_Selo-seultour-st_hubert-charleville.htm (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

³⁷ REISZIG ÉDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912, 114. p.

³⁸ VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. II. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel, Buda, 1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

³⁹ ROSAMBERT, ANDRÉ: *Villages Lorrains en Roumanie*. L'illustration, 1933. április 1.: <http://www.dvhh.org/history/1900s/1933-Lorraine-Villages-Rosambert.htm#L-Illustration> (Letöltés ideje: 2016. július 26.)

óhitű, 14 zsidó lak., kath. paroch. templommal. Határa ennek is első osztálybeli, s 78 4/8 egész jobbágytelket számlál. F. u. gr. Zichy Ferraris Ferrencz örök.⁴⁰

A falu fejlődését jelentősen előmozdította a vasútvonal kiépítése. Szenthuberten haladt keresztül a Budapest–Szeged–Nagykikinda–Zsombolya–Temesvár–Orsova-vasútvonal, melyen az Orient expressz is közlekedett egy időben.

Szenthubert a trianoni békediktátum aláírása – 1920. június 4. – után a Szerb–Horvát–Szlovén Királyság része lett.

(Ortișoara) mellett, egyedülálló módon – Lüttich-i Szent Hubert püspök volt.⁴¹ Ünnepnapiját november 3-án tartották. A liturgikus nyelv a német volt.⁴²

Az egykori római katolikus templom főoltára Szent Hubert, a jobb oldali mellékoltár Borromei Szent Károly, a bal oldali pedig Szent Borbála tiszteletére készült, utalva a három falu egységére és védőszentjeire. Egészen 1840-ig minden hónap harmadik vasárnapján francia nyelvű római katolikus szentmisét tartottak.⁴³

A templom utolsó római katolikus plébánosa Ádám Antal (1908–1944) volt, akit 1944. októ-

5. táblázat: Szenthubert kisközség anyanyelvi adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Anyanyelv								
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Ruszin	Horvát	Szerb	Egyéb
1880	1434	20	1288	1	29	–	2 ⁵		13+81 ⁶
1890	1607	61	1502	2	30	–	–	3	9
1900	1576	55	1476	–	34	–	–	–	11
1910	1497	80	1351	1	37	–	1	12	15

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

A Szenthubertet, Károlyligetet és Szentborbálát alapító franciák, valamint a velük érkező, illetve őket követő német lakosok a római katolikus felekezethez tartoztak. A három településnek egy közös római katolikus temploma volt Szenthuberten. Az első templomot még 1771-ben építették, majd ennek a helyére 1788 és 1791 között égetett téglából a kincstár költségén új templomot emeltek. A templom oltára 1800-ban, a templom tornya pedig 1805-1806 körül készült el. A templom védőszentje – a Bánságban, az egykori Temes vármegyéhez tartozó Orczyfalva

ber 31-én a jugoszláv partizánok Nagyikindára (Kikinda) hurcoltak a német férfinépességgel együtt, és 1944. november 5-én – 120 másik áldozattal együtt – lelőtték.⁴⁴ A hívek nélkül maradt templomot a második világháború után, 1952-ben rombolták le. Napjainkban Szenthubert a torontálorszi (Руско Село/Rusko Selo) római katolikus plébániához tartozó, szervezett egyházközség nélküli településnek tekintendő.⁴⁵

A pravoszláv vallású boszniai szerbek a közelmúltban építették fel a neobizánci stílusú ortodox templomukat. Felszentelésére 2012-ben

⁴⁰ FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851. 478. p., FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapota Statisztikai és Geographiai tekintetben*. IV. kötet. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839, 407. p.

⁴¹ „Lüttich-i Szent Hubert (†Tervueren, Németalföld, 727. máj. 30.) Szent Lambert püspök tanítványa és 703 vagy 705-ben utóda a maastrichti püspökségben. Egyházmegyéje területén az utolsó pogányokat is megtérítette. [...] A vadászok, lövész céhek, erdészek, kohászok, csengettyűkészítők, mézsárosok, szűcsök és tímárok védőszentje, a kutyákat veszettség ellen védő szent. Kutyaharapás, kígyómarás ellen kéri oltalmát. [...] Öreg szegedi polgári vadászok úgy tartották, hogy annak a vadásznak nem lesz szerencséje, aki a Szent Hubert napján otthon ül, mert Szent Hubert tiszteletére ki kell menni vadászni.” DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. V. kötet (Homo–J). Szent István Társulat, Budapest, 2000

⁴² ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. Logos Kiadó, Tóthfalu, 1993, 411–416. pp.

⁴³ ROSAMBERT, ANDRÉ: *Villages Lorrains en Roumanie*. L'illustration, 1933. április 1.: <http://www.dvhh.org/history/1900s/1933-Lorraine-Villages-Rosambert.htm#L-Illustration>

⁴⁴ DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon*. XII. kötet (Seq–Szentl). Szent István Társulat, Budapest, 2007

⁴⁵ A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/kisorosz/> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

került sor, védőszentje: Szent Vasilije Ostroški („Свету Василије Острошки”), a 17. században élt szent, aki Bosznia-Hercegovinához, Trebinje környékéhez köthető. Ünnepnapját május 12-én tartják.⁴⁶

dozatul; sok német ajkú lakost a „lógerekbe” zártak, ott tömegesen haláloztak el. A falu későbbi sorsáról a következőt lehet elmondani: „A második világháború után a németeket kitoloncolták Németországba, ezeket a településeket

6. táblázat: Szenthubert kisközség felekezeti adatai (1880–1910)

Népszámlálás	Felekezet						
	Összesen	Római katolikus	Görögkeleti	Ágostai hitvallású evangélikus	Református	Izraelita	Egyéb
1880	1434	1376	36	1	3	17	1
1890	1607	1560	35	2	1	9	–
1900	1576	1530	34	2	2	8	–
1910	1497	1439	39	2	1	4	12

Forrás: KSH, 1880–1910 közötti magyar népszámlálások.

7. táblázat: Bánátnagyfalu etnikai adatai (1921–2011)

Év	Anyanyelv							
	Összesen	Magyar	Német	Szlovák	Román	Horvát	Szerb	Egyéb
1921	nincs adat							
1931	nincs adat							
1948	4388	nincs adat						
1953	4276	133	nincs adat			10	4024	109
1961	4310	59	nincs adat			19	4175	57
1971	3603	43	nincs adat			6	3415	139
1981	3332	27	nincs adat			9	3004	292
1991	3134	23	2	1	1	9	2895	203
2002	3034	26	–	1	–	10	2922	75
2011	2512	nincs adat						

Forrás: Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/> (Letöltés ideje: 2016. július 12.)

A második világháború végén a német lakosság egy része a délszláv partizánok elől a visszavonuló német hadsereggel együtt Németországba menekült. A helyben maradt német lakókra súlyos csapások vártak. A jugoszláv partizánok kegyetlen tetteinek sokan estek ál-

viszont boszniai családokkal népesítették be. Három német faluból, alakítottak egyet, amely a Veliko selo (Nagyfalu) elnevezést kapta, 1948-ban átnevezték Banatsko Veliko-nak. A német falvak elnevezéseit ma, a körzetek elnevezéséhez használják.⁴⁷

⁴⁶ A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: <http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/kikindsko-namesnistvo/banatsko-veliko-selo/> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

⁴⁷ NagyikindaOnline – Nagyikinda község hivatalos honlapja: <http://www.kikinda.org.rs/index.php?language=hun&page=ogradu&option=naseljenamesta&level=banatskovelikoselo> (Letöltés időpontja: 2016. július 27.)

2. kép: Szenthubert egykori római katolikus temploma

Forrás: *Banátnagyfalu honlapja*: <http://www.banatskovelikoselo.com/hram/hram-nekada/15-stara-rimokatolicka-crkva-2/> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

Jegyzet a táblázatokhoz

^{1, 3, 5} Az 1880. évi magyar népszámlálás még együtt közölte a horvátokra és a szerbekre vonatkozó anyanyelvi adatokat „horvát-szerb” megjelölés alatt.

^{2, 4} Az egyéb kategóriánál az érték a beszélni nem tudó népességet jelölte.

⁶ Az egyéb kategóriánál az első érték az egyéb anyanyelvűeket jelentette, a második pedig a beszélni nem tudó népességet. Szenthubert esetében az első érték (13 fő) az egyéb hazai (8 fő) és az egyéb külföldi (5 fő) anyanyelvűek adataiból tevődött össze.

IV. Felhasznált irodalom

Banatsko Veliko Selo, Banat villages: http://www.dvvh.org/banat_villages/Vojvodina/North_Banat_District/Banatsko_Veliko_Selo-seultourst_hubert-charleville.htm

Banattera, Die Enzyklopädie des Banats, Neubeschenowa: <http://www.banattera.eu/german/content/neubeschenowa>

3. kép: Szenthubert római katolikus templomának fő-, illetve mellékoltárai

Forrás: *Banátnagyfalu honlapja*: <http://www.banatskovelikoselo.com/hram/hram-nekada/17-unutrasnjost-stare-crkve-2/> (Letöltés ideje: 2016. július 27.)

Banaterre, Die Enzyklopädie des Banats, Triebswetter: <http://www.banaterre.eu/german/content/triebswetter>

BÁLINT SÁNDOR: *Ünnepi kalendárium I–II. A Mária-ünnepek és jelesebb napok hazai és közép-európai hagyományvilágából (december 1. – június 30.)*. Neumann Kht., Budapest, 2004: <http://mek.niif.hu/04600/04656/html/unnepiki0005/unnepiki0005.html>

A Bánáti Szerb Ortodox Helytartóság honlapja: http://www.eparhijabanatska.rs/parohije/kikindsko-namesnistvo/banatsko-veliko-selo/Banátnagyfalu_honlapja: <http://www.banatskovelikoselo.com/hram/hram-nekada/17-unutrasnjost-stare-crkve-2/>

BUSKÓ ANDRÁS (szerk.): *Lengyel királyok és uralkodók. III. rész, Választott uralkodók (1573–1795). A Lublini Unió nemesi köztársaságának királyai*. Budapest, 2013, 125–143. pp. In: *Budapest Főváros XVII. kerületi Lengyel Nemzetiségi Önkormányzat honlapja*: http://www.leki17.hu/ebook_kiralyok/lengyel_kiralyok_3.pdf

Census of Population, 2011, Households and Dwellings in The Republic of Serbia. Book 2.: *Age and Sex, Data by settlements*. Statistical Office of Republic Of Serbia, Belgrade, 2012

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon. I. kötet (A–Bor)*. Szent István Társulat, Budapest, 1993

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon, V. kötet (Homo–J)*. Szent István Társulat, Budapest, 2000

DIÓS ISTVÁN – VICZIÁN JÁNOS (szerk.): *Magyar Katolikus Lexikon, XII. kötet (Seq–Szentl)*. Szent István Társulat, Budapest, 2007

ERŐS LAJOS (szerk.): *Adalékok a Zrenjanini-Nagybecskereki Egyházmegye történetéhez*. Logos Kiadó, Tóthfalu, 1993

FÉNYES ELEK: *Magyarországnak 's a hozzá kapcsolat tartományoknak mostani állapotja Statisztikai és Geographiai tekintetben. IV. kötet*. Trattner-Károlyi Tulajdona, Pest, 1839

FÉNYES ELEK: *Magyarország geographiai szótára*. Nyomatott Kozma Vazulnál, Pest, 1851

GÁRDONYI GÉZA: *Egri csillagok*. Magyar Elektronikus Könyvtár, Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/00600/00656/html/04.htm>

GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. VI. kötet (Elektromos hal–Fék)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1894

GERŐ LAJOS (szerk.): *A Pallas nagy lexikona. XI. kötet (Közép–Magyal)*. Pallas Irodalmi és Nyomdai Rt., Budapest, 1895

GYÉMÁNT RICHÁRD: A Bánság újratelepítése, különös tekintettel a 18. századi telepítési folyamatokra. *FORVM, Acta Juridica et Politica. Acta Universitatis Szegediensis. V. évfolyam, 1. szám, 2015*

HECKENAST GUSZTÁV: Közvetlenül Bécstől... A Bánát a 18. században. *História, 1992/1. História Alapítvány, Budapest, 12. p.*

Huszadik század honlap: <http://www.huszadikszazad.hu/cikk/elzasz-es-lotaringia>

KENYERES ÁGNES (főszerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1000–1990*. Javított, átdolgozott kiadás, Országos Széchényi Könyvtár: <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/ABC09006/09602.htm>

MADIĆ, SVETLENA: *Changes in morphology of colonist village Banatsko Veliko Selo*. In: *Researches Reviews of the Department of Geography, Tourism and Hotel Management. University of Novi Sad, Serbia, 2015*

A Nagybecskereki Egyházmegye honlapja: <http://www.catholic-zr.org.rs/kisoroz/>

NagykikindaOnline – Nagyikinda község hivatalos honlapja: <http://www.kikinda.org.rs/index.php?language=hun&page=ogradu&option=naselnamesta&level=banatskovelikoselo>

Once upon a time Molidorf: <http://www.molidorf.com/images/St.-HubertFull.jpg>

PETRI, ANTON PETER: *Biographisches Lexikon des Banater Deutschthums*. Breit, Marquartstein, 1992

REISZIG EDE: Torontál vármegye községei. In: BOROVSKY SAMU (szerk.): *Magyarország vármegyéi és városai. Torontál vármegye*. Országos Monográfia Társaság, Budapest, 1912

ROSAMBERT, ANDRÉ: *Villages Lorrains en Roumanie*. L'illustration, 1933. április 1.: <http://www.dvhh.org/history/1900s/1933-Lorraine-Villages-Rosambert.htm#L-Illustration>

SCHWICKER, JOHANN HEINRICH: *Geschichte des Temescher Banats*. Historische Bilder und Skizzen. Nagybecskerek, 1861

SZAKÁLY FERENC: Temesvár ostromai. *História, 1992/1. História Alapítvány, Budapest*

Szerb Statisztikai Hivatal, délszláv népszámlálások: <http://pop-stat.mashke.org/>

The colonization of the Banat following its Turkish Occupation. With particular emphasis

on emigration from Lorraine and Luxemburg. (Southern Belgian province of Luxemburg) Danube Swabian History: <http://www.dvhh.org/history/1700s/banat-colonization-after-turks.htm>

TÓTH ÁRON: *Lotaringiai főnix, avagy a lunéville-i kastély újjászületése*. Örökségfigyelő, 2015. 10. 24.: http://oroksefigyelo.blog.hu/2015/10/24/lotaringiai_fonix_avagy_a_luneville-i_kastely_ujjaszuletese

Tribswetter, Eine Lothringisch-Deutsche Gemeinde im Banat von den Anfängen 1772 bis ca. 1850. Tribswetter (Nagyösz) német nyelvű honlapja: <http://tribswetter.net/kolonisation.htm>

VÁLYI ANDRÁS: *Magyar Országának leírása. II. kötet*. A Királyi Universitásnak betűivel, Buda,

1796. Internetes elérhetőség: <http://www.fszek.hu/digitdoc/valyi/>

VULTUR, SMARANDA: *From the West to the east and from the East to the West: Identity avatars of the French Banaters*. Danube Swabian History: <http://www.dvhh.org/history/1900s/1948-french-banaters-SVultur~NTullius.htm>

ZOMBORI ISTVÁN: *A Szeged-Csanádi Püspökség Egyházmegyei Múzeum és Kincstár. A Szeged-Csanádi Püspökség története*. Szeged, 2007: http://www.sulinet.hu/oroksegtar/data/egyhaztortenet/A_szegedi_csanadi_puspokseg/pages/001_szeged_csanadi_puspokseg.htm

Sugallatok I. – Gilgames